

Perben a Teremtővel

Carl Gustav Jung: Válasz Jób könyvére

„A KOLLEKTÍV TUDATTALAN ARCHETÍPUSAI”

A vallási kijelentések és élmények olyan lelki hitvallások, amelyek végső soron tudattalan folyamatokon nyugszanak. A tudattalan folyamatok közvetlenül nem érzékelhetők vagy észlelhetők, a tudat azonban közvetíteni tudja számunkra, szemléletes formákká alakíthatja. A tudattalan olyan képekkel és képzetekkel dolgozik, amelyek történetük során sokféleképpen módosulhatnak. Jung szerint ilyen Isten fogalma is, amely az idők során sokféle változáson ment át. Nem tudhatjuk, mondja, hogy vajon ezek a változások csak a képzeteket és a fogalmakat érintik, vagy megváltoztatják magát a „kimondhatatlant” is. Istent elképzelhetjük úgy is mint örökké áramló, életeli hatást, amely állandóan változik és végtelen sorú formát ölthet, vagy olyanak, amilyen a teremtés kezdetén volt: mozdulatlan és változhatatlan lénynek. Vagyis Isten, mint maga a psziché is, önmagában véve megismerhetetlen, csak képmásokat alakíthatunk róla, melyek – képzetünk időbeli és térbeli meghatározottságaitól függően – mindig elégtelenek, egyoldalúak és hiányosak.

Jung okfejtéseit követve egy képi világban mozgunk. Közelebről egy vallási képzetvilágban, ami azonban korántsem jelenti azt, hogy azok a képzetek, amelyekkel foglalkozunk, jelentéktelenek vagy értelem híján valók lennének. Ellenkezőleg, Jung arról győz meg bennünket, hogy azok a lelki tények, amelyeket görcső alá vesz, épp oly meghatározó szerepet játszanak az ember életében, mint maga a fizikai valóság. Itt most elsősorban a Szentírás kijelentéseire kell gondolnunk, amit Jung szintén a lélek megnyilvánulásának tekint. Ezek a lelki tényezők szerinte a „kollektív tudattalan archetípusai”, melyek mitológiai jellegű képzetátsításokat hoznak létre bennünk. Ezek a képzetátsítások nem kitaláltak, nem önkényesek, hanem – felhalmozva az emberiség tapasztalatait – bizonyos autonómiával rendelkeznek, vagyis amolyan öntörvényű szubjektumként kell kezelnünk.

Jung a Válasz Jób könyvére című művében a ránk hagyományozott vallási képzetekkel perlekedik (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992). Ám ahhoz, hogy elemzését nyomon kövessük és megértsük, nem elég csak gyermeteg értelmünkre hagyatkoznunk, hanem annak a szenvedélyes szubjektivitásnak is hangot kell adnunk, amely egyébként azonnal megszólal bennünk, mihielyt az élet nagy kérdéseire választ keresve Junggal együtt ringbe szállunk.

JÓB KÁLVÁRIÁJA

A Szentírás szerint Isten – a Sátánnal vetélkedve – borzalmas sorscsapásokkal sújtotta a feddhetetlen, igaz, istenfélő Jóbot, akiről egyébként úgy vélekedett, hogy nincs nála tisztább lélek és bünyűlőbb ember a földön. Sőt, olyannyira büszke volt erre a teremtményére, hogy a Sátánnak is eldicsekedett vele. A végtelen teremtető mégis lesújt a szerencsétlen emberre, és olyan kegyetlen tortúrában részesíti, amely csaknem Jób halálával végződik.

A történethez hozzátartozik, hogy ez a feddhetetlen, igaz ember történetesen nem szenvedett hiányt semmiben. Tíz gyermekkel áldotta meg az Úr, számos szolgája volt és gazdag jószágállománya. Hétezer juh, háromezer teve és háromezer szamar birtokosaként a Kelet leggazdagabb emberének számított. A Sátán éppen ebbe kötötte bele. Jób őszinteségét és megbízhatóságát illetően körmonfont módon kétségeket keltett az Úrban, mondván, hogy akit mindenféle javakkal megáld, az csak viszonzásként van iránta tisztelettel. De tegye csak próbára: emeljen rá kezét, és vegye el mindazt, ami az övé, meglátja, nem átkozza-e meg őt.

A Mindenható felül a Sátánnak, és szabad kezét ad gonosz üzenetmeihez. Jóbot megfosztja barmaitól, szolgáit halállal sújtja, a szerencsétlen ember fiaira és lányaira rászakad a ház, akik ott vesznek a romok alatt. Jób már régen a padlón van, köntösét megszaggatva, a fejét leborotválatva ott fetreng a porban, de a nagy ellenfél nem elégzik meg az első győztes menettel. Jób testét undok fekélyekkel árasztotta el a talpától a feje tetejéig, ami a kétségbeesett embert a sűrű szélre sodorja. És még ez sem volt elég. Hogy Jób kfnjai még nagyobbak legyenek, rászabadulnak felesége és jó barátai, akik ahelyett, hogy az Istentől hűdenül elhagyott ember mellé álltak volna, igaztalan szavakkal bántják, megfosztva őt a részvét és az emberi együttérzés utolsó vigasztól is, ami természetesen nem történhetett volna meg, ha a Mindenható nem huny szemet fölötte.

Az ember elborzad ennyi leplezetlen isteni vadság és féktelenség láttán. Egy mai filmrendező agyában sem ölik fel több rémtett. Rablás, gyilkosság, szándékos testi sértés, jogfosztás követik egymást rövid idő alatt. Ráadásul az Úr semmiféle megbánást vagy együttérzést sem tanúsít, miközben kíméletlenségével és kegyetlenségével az önmaga által a Sínai-hegyen kiadott parancsolatok közül is megszeg legalább hármat.

De hát mit jelentsen mindez? Mi történik itt? Mivégre a Sátánnal való isteni versengés? Miért volt a Mindenhatónak szüksége próbátételre, az általa alkotott lény kemény megleckéztetésére? Mi célt szolgált ez a véres színjáték, ha az Úr, mindentudása révén, előre pontosan felmérte, miként fog végződni a dráma?

Jung szerint az ótestamentumnak ez a példabeszéde fontos mérföldkő abban a fejlődésben, amely az Isten képzetét az ember képéhez közelítette. A Teremtő végtelen szeretete és jósága új oldaláról mutatkozik meg: a haragvó, büntető hatalom képében, ami voltaképpen az emberi viszonyok terén szerzett új történelmi tapasztalatok tudatosodását jelenti.

AZ ÚJ ISTENÉLMÉNY

Az istenség lényegéről vallott mindenkori elképzelés mély bepillantást nyújt az emberi lélekbe. Jób könyve olyan paradigma, amely különleges jelentőségű istenélményben részesít bennünket. Jób története arra figyelmeztet, hogy az igazságra, a jóra, a szeretetre és magára a Teremtőre vonatkozó emelkedett elképzeléseinkből olykor csúfot űz az élet. Jung gondolkodói bátorságának köszönhetően kíméletlen következetességgel végzi el a Szentírás ide vonatkozó szövegeinek az elemzését, nem hagyva semmi kétséget afelől, hogy a kegyetlen próbátétel nem maradt következmények nélkül sem az emberre, sem magára az Istenre nézve.

Jób könyve – mondja Jung – az igaz és hű, de Isten által vert embert mutatja be egy messze látszó történelmi színpadon, örök időkre tudomására hozva a világnak, hogy az ember ne kezdjen pert a Mindenhatóval, mert Istennel szemben sohasem lehet igaza.

A dolog persze korántsem ilyen egyszerű. Az ember nem érti, hogy a Teremtőt, akinek végtelen a szeretete és jósága, miként tudja a Sátán befolyásolni és Jób hűségét illetően kételyekbe sodorni. Sőt, mivel a maga mindentudásának az alapján meg lehet győződve Jób hűségéről és állhatatosságáról, miért kell egy kiszolgáltatott teremtmény rovására fogadást kötni egy lelkiismeretlen kúszóért? Miként lehetséges, hogy hű szolgáját részvédenül hagyja különböző testi és lelki kínoktól szenvedni?

„Az Isten magatartása, ha emberi szemszögből nézzük – mondja Jung –, olyannyira felháborító, hogy meg kell kérdeznünk: nem rejlik-e az egész mögött valamilyen mélyreható motívum?” (Jung, 24. lap). A pszichológia nyelvén szólva: nem táplál-e az Úr valamilyen titkos ellenállást kicsiny, gyenge és védtelen szolgájával szemben? A választ bizonyára abban kell keresnünk, hogy önreflexiójában az embernek „mindig tudatában kell maradnia a mindenható Istennel szembeni tehetetlenségének”. Ha az emberek túlságosan gyakran vélekedtek ettől eltérően, könnyen felmerülhetett a gyanú, hogy talán a leghűségesebb szolgák is valami rosszban sántikálhatnak, innen a meglepő készség Jób próbátételére. Isten a megrendült hit miatt enged a Sátán sűgásának a maga jobb meggyőződése ellenére.

Am az ártatlanul megkínzott ember is felismeri Isten belső ellentmondásosságát és gyengeségeit. Ez az istenkép egy érzékeny és bizalmasan lényt vetít elének, akit immár nemcsak a jóság és a szeretet jellemez, hanem haragvó, büntető hatalom is tud lenni. Ez az archaikus Isten bizalmasanul fürkészi az emberek hűtlen szívét, ellenőrzi legtitkosabb gondolataikat, és az esendő emberhez hasonlóan egyaránt képvisel bűnt és erényt.

(Folytatása a következő számunkban)

Dr. HÓDI Sándor

1929

lt meg
skött...
rset firt
és aki
gyta a
nap az
badsá-
erre a
k por-
n.”
gesvári
az le-

ardot,
z orosz
ogy az
ardot,
t. S az
20-ban
svár és
és a
világos
rákok.
oszták
ithion
a kiltel
sokra
tudasi)
etyár-
és két
pám a
odott,
bajsa,
tta... -
oszdás
ezény-
a kar-
és egy
örega-
el szét-
muta-

g min-
azon
a mű-

István

Perben a teremtóvel (2.)

Carl Gustav Jung: Válasz Jób könyvére

A PRÓBATÉT

Miben áll Jób vétké? Legfeljebb abban a derűlátásban és bizakodásban, hogy Isten igazságot fog szolgáltatni neki. Hogy ártatlan emberként joga van fellebbezni az isteni igazsághoz. Amiben persze nincs igaza, mert „Isten cseppet sem akar igazságos lenni, ő a hatalmával hivalkodik, mely előtte jár a jognak”.

(Jung 26. lap) Jób azonban a legjobb szándéktól vezérelve mindenáron Isten elé akarja terjeszteni ügyét, s így főhászkodik hozzá: „Vedd le rólam kezdetet, és a te rettentéssed ne rettentessen engem.” „Aztán szólíts és én felelek, avagy én szólok hozzád és te válaszolj.” (Szent Biblia. Jób könyve. 12. 13. 14.)

Az Úr azonban továbbra is hagyja őt szenvedni és kétségek között gyötörödni, nem válaszol neki. „Mért rejted el arcodat és tartasz engem ellenszédül?” – kérdi Jób, akit az emberfeletti erőszaktevés végül olyan mélységesen felháborított és olyan haragra gerjeszt az Úr ellen, ahogyan embert előtte még sohasem. Elkeseredésében elátkozta azt a napot, amelyen született. „Ártatlan vagyok, nem tördöm a lelkemmel, utálom az életemet” – mondja. Zúgolódik az ártatlanok szörnyű megpróbáltatásai miatt, s hogy Isten az igaz embereket is sanyargatja. „Ne kárhoztass engem: add tudtomra, mért perelsz velem?” „Jól tudod te azt, hogy én nem vagyok gonosz” – panaszkol, és egyben kéri az Urat, hogy tekintsen le nyomorúságára. (Jób 10.)

A megpróbáltatások ellenére azonban Jób az isteni igazságosságra való hitét nem tudja feladni. Tisztában van vele, hogy maga az Isten az, aki igazságtalanságot követ el vele szemben, de abban reménykedik, hogy az önmagával foglalkozó Isten jobbik részében megértésre és segítőre talál a haragvó és igazságtalan Isten ellenében.

Végül, miután az Úr teljes hatalmi gépezetét elretentő módon felvonultatja a védtelen és kiszolgáltatott ember előtt, aki egyre csak a maga igazságát követeli rajta, kifakadt: „Ki az, aki elhomályosítja az örök rendet tudatlan beszéddel?” (Jób 38,2). Dörgedelmeit hosszan folytatja, egyre csak kérkedve mindenható hatalmával, és felhánytorgatva Jób semmi voltát. „Avagy semmivel teheted-e te az én igazságot: kárhozathatsz-e te engem azért, hogy te igaz légy?” (Jób 40,3)

Jób az isteni szótart hallatán rájön, hogy itt az ő jogáról: igazságról szó sem esik, hogy próbára tévesse csak külső megjelenése az atyai kebelben lejátszódó konfliktusnak. Belátja, hogy Isten az ő ügye nem érdekli, mert az a maga dolgaival van elfoglalva. Ezért nem tehet okosabbat, mint hogy igazságkeresését visszavonja, és így válaszol az Urnak: „Íme, én parányi vagyok, mit feleljek neked? Kezemet szájamra teszem! Egyszer szoltam, de már nem szólok, avagy kétszer / de már nem teszem többé.” (Jób 39, 37-38).

Felismeri, hogy olyan Istennel áll szemben, aki önmagára nézve nem tart semmiféle etikát sem kötelező érvényűnek. És lass csodát, Jób kfnjai hirtelen véget érnek. Az isteni próbatét lezárul, anélkül, hogy Jób erkölcsi kárpótlásban részesülne a büntelen szenvedésért. Avagy a tortúra mégsem volt minden tanulság nélküli? Jung szerint nem volt hiábavaló a szenvedés, hiszen az ártatlanul megkínzott ember „csöndben fölemelkedett az istenismeret oly magasrendűségig, ami még Istennek sem sajátja”. (Jung 25. lap) Jób konok igazságkeresésével olyan helyzetet teremtett, melyben a drámai csúcsponton Isten lényének meg kellett nyilvánulnia. És ezzel meg is szakad a borzalmas színháték.

ISTEN, VAGY AZ IGASZÁG FONTOSABB SZÁMUNKRA?

Azt, hogy jó és rossz embereket egyformán különféle sorcsapások érhetnek, egyaránt kellemetlenségekben és szenvedésben lehet részükről, talán még meg tudjuk valahogyan érteni. De azzal a helyzettel, hogy az igazak jutalma büntetés legyen, sehogyan sem tud a lelkünk megbékélni. Márpedig Jób könyve azt példázza, hogy az igaz ember sorsa ugyanaz, mint a hamisé. Az istenfőlelő élet mit sem ígér és segít a földi élet megpróbáltatásaival szemben. Ez a felismerés láztja fel Jóbát a világ isteni rendje ellen. Jób keserűségében persze a mindenkori ember igazságérzete lázad fel, aki képtelen feljönni, hogy jósága és szélsősége ne tudná az isteni gondviselést a maga oldalára állítani.

Vajon mi az oka annak – kérdezi Jób –, hogy míg a jók elbuknak, elvesztik javaikat, korai halált halnak, súlyos betegségekkel szenvednek, a gonoszok „jólétben töltik el napjaikat”, „vénséget érnek”, „egy pillanat alatt szállnak alá a sírba”, „és az Isten vesszeje nincsen rajtuk?” (Jób 20.21.22.). Olyasmit is mond, hogy a gonosz emberek sokszor kinevetik az istenfőlelő embereket, akiket az Úr büntet, mi több: „bátorságban vannak és ingerlik az Istent”, s lám, mégsem esik bántódásuk. Ezek után felteszik a kérdést: „Micsoda a Mindenható, hogy ütszéljük őt, és mit nyerünk vele, ha esedezünk előtte?” (Jób 10.11.12)

Késéskülön vakmerő kérdés, amit aligha lehet figyelmen kívül hagyni. Amde nem vezet semmire. Az a körülmény, hogy az isteni igazságtalanság gondolata felláztja az embert, arról tanúskodik, hogy az ember az igazságot Istennél is jobban szereti. Nem Istent, hanem az igazságot keresi. Nem Istent, hanem az igazságot szereti, mert úgy véli, hogy az igazságtalan ember ígértet rejtik, amelynek minden körülmények között teljesülnie kell. Az igazság szent, ami az ember szemében követelésre jogosít, emberre és Istenre vonatkozóan egyaránt.

Csakhogy minden ember a maga igazságát keresi, ami konfliktusokkal jár, szüntelen tusakodás és békétlenséget eredményez. Ahhoz, hogy békében élhessünk más emberekkel és saját lelkiismeretünkkel, Istenre kell bízunk az igazságszolgáltatással. Ami rendjén is volna. Amde mi van akkor, ha Isten – érzésünk szerint – nem szolgáltat nekünk igazságot, ahogyan ez történt Jób esetében is? Ilyenkor a megsebzett lélek fellázad a gondviselő ellen, perbe száll a Teremtővel.

Életünk során sokféle emberrel kerülünk kapcsolatba. Egyesek közülük szeretik az igazságot, igazságosan lépnek fel,

másokat az igazság láthatóan nem érdekli, és igazságtalanul járnak el velünk szemben. Az ember lelke hosszú évezredek során sem tudott hozzáedződni ahhoz a szenvedéshez, amit az igazságtalanság okoz neki. Annnyira szereti az igazságot, hogy igazán a pusztá gondolata is gyögyír számára. Bármennyire is megsértük, bármilyen nagy igazságtalanságot követtek is el vele szemben, lelki békéjét, mely azon nyugszik, hogy igaza van, nem tudja elvenni tőle. Az igazság gondolata megnyugtatta lelkét, kielégülést és kárpótlást jelent az elszennvedett bántalmakért. Ezzel az igazsághoz való szenvedélyes ragaszkodásával azonban az ember olyan keresztet vesz a nyakába, amit végül mégis csak az Istenhez való visszatérés képes elviselhetővé tenni számára.

AZ IGASZÁGKERESÉS ZSÁKUTCÁI

Annak a felismerésnek, hogy az embernek Istennel szemben nem lehet igaza, lélektani szempontból „kézenfekvő” oka van, az pedig az emberi lélek „kettőssége”. Hol van az az ember, akinek nincs semmi bűne? – kérdezi Jung. Kierkegaard, a múlt század egyik legnagyobb hatású filozófusa ennél tovább megy, és ezt kéri olvasójától: „Nem érezted-e olykor, hogy egyetlen bűn sem olyan fekete, egyetlen önzés sem olyan undorító, hogy ne tudna bensődből löpözni és idegen hatalomként uralomra jutni fölötted?” (Soren Kierkegaard, Vagy – vagy. Gondolat Kiadó, Budapest, 1978. 1002. lap). Ebből kifolyólag „mi más az élet, mint gonosz fáradkozás, és mi a hit, mint hurok, mely magával ragad bennünket, ki a végtelenségbe, ahol pedig nem tudnánk élni, s ezért jobb minden követelést elfeledni és feladni” (uo. 1003. lap) – mondja, majd így folytatja okfejtését: Az embernek gyarlóságánál fogva egyszer igaza van, másszor pedig nincs igaza, bizonyos vonatkozásban igaza van, más vonatkozásban nem. Ha ez így van, akkor vajon ki tudja eldönteni, hogy mi az igaz? Ha az ember maga dönti el – ki dönthetné el helyette? –, ebben a döntésében újfent részben igaza lehet és részben megint nem. Meg lehet-e szabadulni ilyen körülmények között a kétségektől és az aggodástól, hogy helyénvalóan cselekszünk-e? Vagy pedig válszúsk az, hogy mindig igazunk van, ahogyan az oklatan teremtményeknek igazuk van?

Nincs más választásunk – mondja Kierkegaard –, vagy vállaljuk, hogy örök kínbban gyötörödnünk, anélkül hogy el tudnánk dönteni, igazunk van-e az adott pillanatban, vagy sem, hogy igazunk volt-e az előző pillanatot illetően, vagy sem, és így egyre tovább visszafelé az időben a végtelenségig, vagy elismerjük, hogy semmik vagyunk, és az igazság Istennél van. Mivel pedig a kétségeknek és kínos gyötrelmeknek sem a múlt, sem a jövő vonatkozásában vége-hossza nincs, mert soha nincs teljesen igazunk, legjobb, ha az ember önönön lelki megnyugvása érdekében belátja, hogy Istennel szemben soha nincs igaza.

Ez a beismerés (vagy felismerés) persze korántsem fájdalommentes folyamat. Mert nincs annál fájdalmasabb érzés, mintha nincs igazunk. Hiszen az ember – mondja Kierkegaard – inkább elszennved bármint, semmint beismerje, hogy nincs igaza. (1004. lap). Mivel azonban az igazságunkhoz való makacs ragaszkodással semmire sem jutunk, bölcsőbb, ha belátjuk emberi korlátainkat, és lenyeljük a keserű orvosságát. A Mindenhatóra való hagyatkozás tömptája némiképp a fájdalom, mely annak bevallását kíséri, hogy az igazság kérdésében nem a miénk, hanem övé a döntő szó, nem titkolhatjuk el teljesen magunk előtt, hogy az igazság elvesztése még így is milyen nagy fájdalmat jelent számunkra.

Jób könyve tulajdonképpen azt példázza, hogy el kell szenvedni ezt a fájdalmat, mert a beismerés valahol a javunkat szolgálja. Van valami épületés abban, hogy nincs igazunk – mondja Kierkegaard. Mert miközben elismerjük, hogy az igazság Istennél van, a szorongás csökkenése mellett egyszerűsödik olyan életvitelt vállalunk, olyan kilátásokra építünk, s olyan mércékhez igazodunk, melyek következményeként idővel csakugyan egyre kevésbé fordul majd elő, hogy nincs igazunk. (1004. lap)

Az a gondolat, hogy Istennel szemben nincs igazunk, véget vet gyötörő kétségeinknek, véget vet aggodásunknak, ugyanakkor bátorságot és erőt ad a cselekvéshez, ami bizonyos értelemben magát az üdvösséget jelenti az ember számára.

De az igazságkeresésnek van egy más vonatkozása is. Ha az ember szeret valakit, már korántsem érzi olyan kényszerítőnek az igazság kiderítését. Ellenkezőleg, azt szeretné, ha nem volna igaza. Ha úgy érzi, hogy igazságtalanság éri a szeretett személyéről, nem akkor boldog, ha ezt annak a fejére olvashatja, hanem megnyugvást és örömet kizárólag abban talál, hogyha nincs igaza. A szerető lélek kifejezetten azt akarja, hogy vele szemben a szeretett személynek legyen igaza. A szeretett lényt ugyanis önmagunk fölét emeljük, jobban szeretjük önmagunknál és az igazságnál. Így vagyunk ezzel Isten esetében is – mondja Kierkegaard. Amennyiben Isten csakugyan valamilyen szeretet érzést jelenít meg bennünk, az igazság korántsem olyan fontos számunkra.

(Befejező része a következő számunkban)

Dr. HÓDI Sándor

P

erben a teremttővel (3.)

Carl Gustav Jung: Válasz Jób könyvére

VAN-E ÜDVÖZÜLÉS SZÁMUNKRA?

Ámde ha arra az álláspontra helyezkedünk, hogy az igazság Istennél van, lehet, hogy ez az eljárás lelki megnyugvással jár, mert „nem fárasztja az ember szellemét felfogadatokkal”, „nem emészt el akaraterejét” (Kierkegaard), de nem szolgálja vele az ember szellemi épülését sem. Az isteni igazság gondolatával az ember megpróbál Isten személyében elrejtőzni. Megkísérli átruházni a cselekvéssel járó felelősség terhet, és megkerülni azokat a konfliktusokat, amelyekkel maradéktalanul nem képes megoldani, ám amelyek nélkül a személyiség fejlődése, az emberi nem individualizációs folyamata sem képzelhető el.

Jó megoldást jelent-e tehát az, ha az ember megpróbálja álomba ringatni a fejét? Kierkegaarddal ellentétben számos gondolkodó azon a véleményen van, hogy ott, ahol az istenkép megjelenik, az ember feladja a harcot. A vallás álláspontjára helyezkedve óhatatlanul átengedi sorsa irányítását másoknak. Nem az Istennek, hanem azoknak a hús-vér embereknek, akik megfelelő hatalommal rendelkeznek ahhoz, hogy a maguk igazának tüzzel-vassal érvényt szerezzenek.

Az istenkép az emberi nemmel való azonosulást szolgálja, a lélek megtestesülését szimbolizálja. A tömegeket egyre mélyebb vágy hatja át, hogy Isten fogalmában megtestesüljön mindaz, ami az ő képzeletvilágukat uralja. Az ember az Isten iránt érzett feltétlen szeretetében és abszolút viszonyulásában a más emberekhez való viszonyának a tökéletes megoldását, önnön lényének a beteljesülését keresi, annak a reményében, hogy egy végtelen lényben nem csalódhatunk soha. Az ember Istenhez való viszonya valójában az emberi nemhez való viszonya. A nem és egyed egysege azonban, úgy tűnik, nem realizálható sem a képzeletvilágban, sem a valóságban. És mivel a nem és az egyed vonatkozásában nem egyenlők viszonyáról van szó, a vereseit előre be kell kalkulálni, akár Istenben, akár az emberiségben keressük a megoldást.

Tudjuk-e, hogy melyik a célszerű magatartás? Melyik keressze inkább az üdvözlést útját? Némuljon el bennünk minden kétey, s fogadjuk el, hogy Isten előtt soha sincsen igazunk, vagy szüntelenül harcolva a magunk igazáért merülünk alá a bűn, a haszonlesés, a hazugság, család, a torzsalkodás és az intrikák küzdelmes világába? Ha az előbbit választjuk, az azt jelenti, hogy meg kell békülnünk a világgal és el kell fogadnunk mindent úgy, ahogy van. Ha viszont a másik megoldást választjuk – lévén, hogy ez a világ nem az egyenlők viszonyán alapszik –, el kell fogadnunk azt is, hogy hiába perlekedünk a Teremtővel, az igazság mindig annak az oldalán fog állni, akinek nagyobb a hatalma.

Ez a dilemma – bár a történelem már az idők kezdetén felvetette, és a ragyogó elmék sora kereste rá a választ – mindmáig megoldatlan marad. Azt, hogy melyik a nagyobb önámítás, az isteni igazság és megváltás gondolata, vagy az az elképzelés, hogy az ember másokkal együtt összefogva képes megváltoztatni a világot és ezzel együtt önmagát, nehezen tudnánk megmondani.

Századunkban kezdett erősen meggyökeresedni az a gondolat, hogy az igazi választás a „történelmi választás”: azaz Isten helyett a tömegek, osztályok, világproletárok összefogásában kell inkább bízunk. Ami abban a gondolatban fogalmazódott meg, hogy a világot nem magyaráznunk kell, hanem megváltoztatnunk. Aztán kiderült, hogy az emberi összefogásba vetett hit semmivel sem kevésbé irracionális, mint a vallás, sőt az „emberiség ópiumánál” is rosszabb lázálom. Azzal ugyanis, hogy türelmetlenségében és elégedetlenségében az ember a csöcselket tette meg az

igazság bajnokává, mérhetetlen szenvedést és pusztulást okozott magának. De annak igazolására, hogy az igazsággal milyen csínján kell bánnunk, frissebb példákkal is szolgálhatnánk. Nézzük csak egyik-másik nép dacos szembeszegülését a világgal, attól a meglátástól indítva, hogy az igazság az ő oldalukon áll. A poklok kőnját kell elszennedniük saját macakosságuk miatt, miközben már régen letértek az igazság útjáról.

Jób könyvéről beszélve azt is mondhatnánk, hogy az igazság bajnokai rendre kihívják maguk ellen Isten haragját. Makacs igazságkeresésükben egyének és népek áldozzák fel mindazt, amit addig elértek. Nagy igazságérzetük nem előre viszi, hanem tönkre teszi őket. Az igazsággal tehát csínján kell bánni. Az ezredvég embere valami olyasmire kénytelen rádöbben, hogy a hit kétey nélkül, a megismerő tudat hit nélkül nem biztosít járható utat az ember számára.

MI AZ, AMI A LÉLEK REJTEKEN MUNKÁL?

Jung szerint a tudattalanban lezajló individualizációs folyamat vezet a Teremtőt szembeni lázadáshoz. Ha ez a folyamat új felismerési szakaszba jut, akkor a tudatnak ütköznie kell a tudattalannal – mondja –, s ez súlyos ellentétek forrása. Ez az ellentét az, ami Jób könyvében szimbólumok formájában kifejezésre jut számunkra.

Bár a vallási történekek szoros összefüggésben vannak a társadalmi változásokkal, az itt kifejtettek nem teológiai kérdésként vetődnek fel, nem a vallási dogma, hanem a háttérükben rejlő pszichológiai kérdések érdekelnének bennünket. Jungot ugyanis az egyének és tömegek lelkében zajló „archetipikus” változások foglalkoztatják, amelyek vallási képzetekben és szimbólumokban öltenek formát.

Vannak dolgok, mondja Jung, amelyek a lélekben horgonyoznak, a szellemi és nem fizikai valósághoz tartoznak, de ettől még éppen olyan valóságosak, mint amilyenek. Ilyen Isten fogalma is, ami szerte a kollektív tudattalanban megfelelője. Pontosan idézve Jung szavait: „Az ember egyfelől abból áll, aminek tudatában van, másfelől pedig a tudattalan tartalmaiból.” (Jung 126. lap) Az Istenről alkotott mindenkorai képzetek a teljes embert, az ember egészét mivoltát jelenítik meg.

Az ember Isten és a teljes embert, az emberiség egészét mivoltát jelentő tudattalan között nem tud különbséget tenni. Jung szerint nem is nagyon lehet, mert végső soron nem lehet tudni, hogy az istenség és a tudattalan két különböző nagyság-e, vagy egyazon dolognak két különböző aspektusa. Minthogy mindkettő transzcendenciális tartalmú határfogalma, nincs is jelentősége ennek a különbségtetésnek, hiszen a tudattalan olyan szimbolikát használ, amely az idők kezdetétől fogva megfelelt Isten fogalmának. Vagyis Jung szerint az istenkép a tudattalan sajátos archaikus tartalmát nem választható el. Vagy ha ezt a két fogalmat önkényesen mégis szétválasztjuk, „a különbségtetés mit sem használ nekünk, ellenkezőleg, csak az ember és Isten különválását mozdítja elő, ami Isten emberré válását akadályozza” bennünk, illetve annak felismerését, hogy Istenben az ember pszichés szükségletei képeződnek le. (Jung 127. lap)

Az elemzés alapjául szolgáló isteni dráma arról szól, hogy nagy különbség van a tudattalan és annak az általunk tudatosított része között, ami a tudat és a tudattalan összecsapásait eredményezheti. Ez a folyamat, mely voltaképpen az emberi tudat differenciálódási folyamatát jelenti, két oldalról kap impulzusokat: a tudat és a tudattalan részéről. Nemcsak a magunk tudatos pszichológiai tapasztalatai alakítják sorsunkat, hanem az emberiség által felhalmozott tudattalan tapasztalat is, s mindkettő rendelkezik bizonyos fokú önállósággal. És amikor

ennek a két viszonylagos autonóm tényezőnek a kapcsolatát próbáljuk megragadni, „e folyamatok leírásában és magyarázatában hol emez, hol amaz tényezőt engedjük a cselekvő szubjektum szerepéhez jutni”. (Jung 128. lap)

Az ember teljességigénye – a nem és az egyed egysege – nem realizálható. Elvethetünk mindenféle irracionalizmust, és hideg kritikával fordulhatunk szembe mindennel a világon, saját bőrünkön nem bújhatunk ki. „A megvilágosult ember is az marad, aki és sosem több, mint önnön korlátozott Enje az azal szemben, aki benne lakozik, és akinek alakja nem mutat felismerhető határokat” – mondja Jung –, mindegy, minek nevezzük azt, Istennek, aki mindenütt jelen van vagy tudattalannak, ami a világ végtelenül sokféle megélését és megtapasztalását súfrit magában.

Szombathy Bálint: Török az ábécés-könyvből, 199

Bábel-esszé pályázat

A muzslyai Szivéri János Művészeti Színpad a Nyílt Társadalomért Alap támogatásával pályázatot hirdet esszé megírására.

A pályázat magyar nyelven írt, meg nem jelentett művel részt vehet minden jogszerű állampolgár, aki még nem töltötte be a 40. életévét.

Az ideai díjalap 6000 dinár.

A kuratórium tagjai: Csányi Erzsébet, Csorba Béla, Losonczi Alpár.

A pályázat október 15-éig tart.

A pályamunkákat jellegileg ellátva, négy példányban kell eljuttatni a következő címre: Szivéri János Művészeti Színpad, 23206 Muzslya, Magyar Kommuná u. 39. sz.

Külnön börtökben kérjük mellékelni a szerző nevét, címét és telefonszámát.

Eredményhirdetés és díjkiosztás 1999 decemberében, Muzslyán.

Az SZJMSZ vezetősége

Dr. HÓDI Sándor